

8. Там само. – Спр. 2317.
9. Там само. – Спр. 2524.
10. Там само. – Спр. 2117.
11. Там само. – Спр. 2316.
12. Там само. – Спр. 2114.
13. Там само. – Спр. 2442.
14. Там само. – Спр. 2906.
15. Там само. – Спр. 2329.
16. Там само. – Спр. 2334.
17. Там само. – Спр. 2751.
18. Там само. – Спр. 2779.

Аннотация. *Абразумова Е.Н. Кристаллизация интересов крестьянства в идеи создания крестьянского союза (1924–1926 гг.). Проанализировано одно из проявлений общественной активности украинского крестьянства 1924–1926 гг. – движение за создание независимых общественных организаций.*

Ключевые слова: *нэп, общественное движение, консолидация, крестьянский союз*

Summary. *Abrazumova O.M. Crystallization of Peasantry's Interests Reflected in the Idea of the Peasant Union Formation (1924–1926). The article analyzes one of the most common manifestations of Ukrainian peasants' social activities in 1924–1926, i.e. the movement for independent public organizations formation.*

Key words: *NEP, public movement, consolidation, peasant union*

УДК 94(477)–058.232.6

Л.В. Фрей

СТАНОВИЩЕ ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ

З'ясовано становище українського селянства напередодні проведення більшовицьким режимом політики суцільної колективізації. Доведено, що "великий експеримент" сталінців над селом зруйнував перспективу його оптимального розвитку. Особливо гірка доля випала заможним господарям, яких не тільки позбавляли майна, а й політично переслідували.

Ключові слова: *соціально-економічне та політичне становище, заможне селянство, Україна, більшовицький режим, колективізація*

Політика радянської влади щодо українського селянства завжди була позначена наявністю двох векторів – економічного та національного. Перший не відзначався новизною і був повністю спрямований на максимальне використання (привласнення) результатів селянської праці. Відмінність полягала лише в тому, що тепер у ролі привласнювача виступав не клас поміщиків-дворян, а радянська держава, яку уособлювала вища партійна бюрократія. Щодо другого – національного вектора, то позиція нової буцімто пролетарської влади була сформульована доволі прозоро. "Селянство являє собою основну армію національного руху... Без селянства не може бути сильного національного руху. Це і є те, що мається на увазі, коли ми кажемо, що національне питання – це, по суті, селянське питання", – стверджував у 1920-ті рр. Й. Сталін [1, 152]. З такого розуміння селянства, як основної сили національного руху, й ототожнення національного питання з питанням селянським, випливала взаємопов'язаність національної та аграрної політики радянської влади в роки колективізації. Це виявлялося передусім у характері проведення таких акцій як примусова колективізація та "ліквідація куркульства як класу". Українське селянство – основна сила національного руху – для більшовицького режиму було вкрай небезпечним. Тому його приборкували колективізацією, т. зв. "ліквідацією куркульства як класу" [2, 87].

Метою статті є реконструкція соціально-економічного та суспільно-політичного життя заможного селянства напередодні колективізації. Об'єкт дослідження уявляємо як світ українського селянства перших кільканадцяти років більшовицького експерименту. Предметом дослідження є реальне становище того прошарку українських селян, які були зараховані сталінськими ідеологами до т. зв. "куркулів", а також самі органи влади, що готували і проводили політику розкуркулення.

За останні роки дослідники створили значну кількість літератури, в якій на основі архівних і документальних матеріалів по-новому висвітлено таку "переломну" подію в історії

українського селянства як колективізація та знищення селянина-власника. Вагомим внеском у цій царині знань стали праці С.В. Кульчицького, В.І. Марочка, Є.П. Шаталіної, В.М. Лазуренка [3]. Історики з нових позицій розглядають низку проблем, зокрема й особливості механізму розкуркулення та здійснення депортацій позбавлених майна селян.

Першим зловісним сигналом у довгій серії партійних та партійно-радянських рішень із проблем колективізації стала постанова ЦК ВКП(б) “Про підсумки колгоспного й радгоспного будівництва”, прийнята 30 грудня 1926 р. [4, 407–408]. У ній мова йшла тільки про добровільну колективізацію бідноти, для якої колгоспи являли собою прийнятний вихід зі злиденного існування. Єдиною проблемою, що турбувала радянське керівництво, тоді був пошук ресурсів для державної допомоги кооперуванню і колективізації селянських господарств. Адже одночасно, у зв’язку з пошквалюванням індустріалізації, дефіцит коштів виник і в промисловості. На квітневому (1926 р.) пленумі ЦК ВКП(б), який вирішував питання, пов’язані з фінансуванням проголошеного курсу на індустріалізацію, було зазначено, що успіхи в цій справі цілком залежать від того, в який спосіб і в якій кількості державі вдасться вилучити кошти з села. Генеральний секретар ЦК ВКП(б) Сталін, враховуючи цю обставину, у липні 1928 р. говорив так: “Воно (селянство. – Л.Ф.) сплачує державі не лише звичайні податки, прямі й опосередковані, але воно ще переплачує на порівняно високих цінах на товари промисловості – це по-перше, і більш або менш недоодржує на цінах на сільськогосподарські продукти – це по-друге” [5, 108].

Більшовицька держава мала всі технічні можливості робити те й друге. Вона могла знижувати рівень заготівельних цін, тому що була монополістом у закупівлі зерна. Таке ж становище у виробництві промислових товарів давало їй можливість завищувати ціни. Штучно створюваний перепад у цінах дістав промовисту назву – “ножиці цін”. За його допомогою “відстригалосся” до половини доходів селян, які вони потенційно могли отримувати від реалізації продукції на ринку [5, 108].

Паралельно було визнано за доцільне розпочати наступ на заможного селянина, (т. зв. “куркуля”). Власне для того, щоб під виглядом колективізації, здійснити повну експропріацію його значних економічних ресурсів. З цією метою фактично ще з 1927 р. було взято курс на форсовану організацію колгоспів, адміністративне зміцнення їхньої матеріально-технічної бази. Думали продемонструвати їхню привабливість, а кількома роками пізніше силоміць загнати в колгоспи все селянство. Варто підкреслити, що експропріація виробничого потенціалу заможних груп повинна була здійснюватися не лише державою, а й односельцями, бо без них втрачався “народний” характер перетворень на селі. “Неправі ті товариші, які думають, що можна і треба покінчити з “куркулем” у порядку адміністративних заходів, через ДПУ..., – говорив Сталін у звіті ЦК на XV з’їзді ВКП(б), – куркуля потрібно взяти заходами економічного характеру, на основі революційної законності” [6]. Декларована у такий спосіб законність, а насправді державний терор, спиралася на ст. 127 Карного кодексу УСРР [7, 26].

Загальна лінія ставлення до заможного селянства в період 1925–1927 рр. головно зводилася до економічного підкорення. Про загрозу “куркуля” для соціалістичного будівництва спочатку згадувалося лише у пропагандистських виступах деяких опозиціонерів. У державних нормативних актах середини 1920-х рр. такої тези ще не існувало. Однак у 1927 р. Сталіну вдалося заручитися згодою Бухаріна на внести у Карні кодекси союзних республік низку жорстких “антиринкових” статей. Саме у цей час стали відчуватися труднощі з хлібозаготівлею, викликані надто інтенсивним розгортанням капітального будівництва в промисловості. Згадана вище ст. 127 Карного кодексу УСРР передбачала – “за злісне підвищення цін на товари шляхом скуповування, приховування або невипуску таких на ринок позбавлення волі на строк до одного року з конфіскацією всього або частини майна” [8, 70]. Звертає на себе увагу те, що до спекулятивних дій прирівнювався “невипуск” товарів на ринок. Ця юридична норма яскраво суперечила визнаному державою праву селян на індивідуальну власність і підривала встановлений з 1921 р. економічний союз робітничого класу з селянством. Товаровиробник позбавлявся свободи дій у економічному житті, його змушували продавати вироблену власною працею продукцію, навіть коли він цього не бажав [8, 71].

Соціальне напруження на селі несло в собі небезпеку нового підриву відновлених під час запровадження непу продуктивних сил сільського господарства. Влада розуміла,

що заможний селянин ніколи добровільно не погодиться на колективізацію, тому свідомо йшла на те, щоб знищити чисельний прошарок ефективних господарів-власників. Можливого зменшення економічного потенціалу села не боялися, позаяк кінцевою метою було масове насадження колгоспів як потрібного елемента командної економіки. "Реформаторів" зовсім не турбував добробут трудящих. Селянин міг змиритися з колективізацією, тобто з відчуженням своєї власності, тільки під загрозою її неминучої втрати. У цьому контексті показове розкуркулення одного селянина (малося на увазі заможного), яке супроводжувалося вилученням у нього не лише виробничих ресурсів, а й абсолютно всього домашнього майна до одягу і посуду включно, не кажучи про житло, наочно демонструвало, що чекає тих, хто відмовляється "добровільно" йти в колгосп. Тому не дивно, що "куркуль" був приречений на знищення не через якісь його потаємні злі наміри щодо влади, а свідомо був обраний нею як засіб тиску з метою перетворення селян у колгоспників.

Поряд із цілеспрямованим наступом на заможного українського селянина проводилися й такі жорстокі акції як примусове виселення "підкуркульників", розправа над жіночими страйками-волинками, розорення церков, закриття млинів тощо. Осіб, які виявляли незадоволення, притягували до карної відповідальності. Так, по Полтавській окрузі, за пропозицією місцевого партійного комітету, 5 липня 1929 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло рішення, згідно з яким було передбачено: "Дозволити ОПК разом з ДПУ УСРР скласти список на куркульсько-поміщицькі господарства, що активно виступали проти наших заходів в царині хлібозаготівель, на вислання за межі України" [10, 20]. Позаяк відразу це рішення повною мірою не виконувалося, 13 жовтня 1929 р. Політбюро ЦК КП(б)У знову розглянуло це питання і ухвалило наступне: "Доручити т. Балицькому терміново розглянути список, представлений Полтавою на висилку за межі України куркульських і колишніх поміщицьких сімей, що активно виступали проти наших заходів в галузі хлібозаготівель, і вжити засобів до прискорення їхньої висилки" [10, 56].

Агресивне знищення міцного селянства проводилося фактично з кінця 1928 р., викликаючи цим самим швидке "розселення" сільського господарства. Економічний (абсолютно непосильні податки), юридичний (позбавлення виборчих прав) і повсюдний адміністративний тиск із застосуванням всіх інших заходів примусу, які вживав режим, рішуче позначився на соціальному складі сільських мешканців. Здійснене ЦСУ УСРР у 1927 р. обстеження їхніх господарств засвідчило, що із загальної кількості 5114,7 тис. дворів до "дрібнокапіталістичних", тобто за радянською термінологією "куркульських", можна було віднести 204,5 тис., тобто біля 4% [11, 132].

Доцільно при цьому вказати соціально-економічні параметри селянської заможності. Її загальноновизнаними рисами були: достатня кількість працездатних робочих рук у господарстві; наявність земельних запасів (від 6 га і більше); праця не лише силами власної сім'ї, а й залученими на період збирання врожаю сторонніх робочих рук; 3 і більше голів худоби; товарні лишки сільськогосподарської продукції; накопичення, в результаті праці на власній і орендованій землі, грошових капіталів; факти купівлі сільськогосподарського реманенту (удосконалених засобів виробництва); вкладання капіталу в збільшення кількості голів худоби (в деяких місцях навіть племінних порід); купівля, в результаті накопичення власних капіталів, сільськогосподарських машин із механічним двигуном; надання в оренду іншим групам селян робочої худоби та сільськогосподарського реманенту; взяття в інших груп селян землі в оренду, за яку платили офіційним податком; кредитування односельців; загальний прибуток у межах від 801 крб і більше; наявність власної олійниці, млина, крупорушки, крупосушки тощо [11, 133].

Після відходу радянської влади від нової економічної політики заможні селяни України цілком логічно намагалися позбутися тих ознак, які давали підстави владі зараховувати їх до "куркульського класу". Тому ЦСУ УСРР, при використанні тієї самої методики, у 1929 р. зафіксувало вже суттєво меншу кількість господарств "експлуататорського типу". Цей показник було знижено до 73 тис. одиниць, що складало лише 1,4% загальної кількості [12, 67].

Отже, напередодні суцільної колективізації розкуркулювати фактично вже було нікого, тим більше "ліквідувати як клас". Розправа над "куркулем" фактично мала на меті залякати решту селян, задавити будь-який опір новим порядкам. Тож вістря репресій було спрямовано на "класового ворога", проте під час примусової колективізації значних утисків зазнають усі категорії хліборобів.

Багато з цих “ворогів”, під тиском небаченого економічного визиску, швидко втратили “ворожі риси”. Протягом 1928–1929 рр. їхні господарства були розорені нечуваними податками, описами майна тощо. Решта ж традиційно ніяк не належала до “багатіїв” чи “експлуататорів”: лише невелика їхня частина тримала двох або трьох коней, трьох або чотирьох корів, і тільки один відсоток використовував працю більше ніж одного найманого робітника. Та й то в період весняно-літніх польових робіт. Є підстави вважати, що суцільне розкуркулення торкнеться більшою мірою відносно заможних, сиріч середняцьких господарств [13, 185].

Надто вражало селян те, що влада жорстоко експропріювала колишніх незаможників, які наполегливо працювали під час непу і спромоглися врешті-решт придбати коня та корову. Дуже часто доходи пересічного радянського сільського службовця, який переслідував представників заможної верстви, були набагато вищі ніж у самого “куркуля” [13, 187].

Маємо підстави вважати, що традиційна стратегія сільської спільноти втратила на початку 1930-х рр. будь-який сенс. Використання об’єктивних економічних критеріїв при вирішенні конкретних питань розкуркулення було вже просто неможливе. Взагалі весь цей процес фактично вийшов із-під контролю і поширювався на селян усіх категорій. Навіть завідомо бідного селянина, якщо він був, скажімо, побожним парафіянином місцевої церкви, легко могли оголосити “підкуркульником” [13, 191]. У будь-який момент “середняк” легко міг бути перекваліфікований у “замаскованого куркуля”.

На основі вульгарного класового, власне фіскально-терористичною за своєю справжньою сутністю підходу, ґрунтувався сталінський курс щодо українського селянства наприкінці 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст.

13 серпня 1929 р. постанова Раднаркому УСРР “Про ознаки, які визначають селянське господарство як куркульське” дала змогу ще більше розгорнути терористичні дії проти заможних селян [14, 106]. У постанові чітко вказувалося, що до куркульських господарств належать усі селянські господарства, які мають хоча б одну з вказаних ознак: а) наймана праця для сільськогосподарських робіт, б) олійниця, круподерня, просорушка, вовночухральня, шаповальня, терковий заклад, сушарня, шкіряний завод, цегельня або інше промислове підприємство, механічні двигуни, вітряк, водяний млин, в) здача в найом сільськогосподарської техніки, г) здача в найом окремих устаткованих помешкань під житло або підприємство, д) торгівля, лихварство, комерційне посередництво, або інші нетрудові прибутки (церковні треби тощо). Окремим пунктом зазначалося, що господарства, які не мали вищевказаних ознак, можуть визначатися куркульськими в індивідуальному порядку [14, 107]. Тобто будь-яке селянське господарство, члени якого виступали проти створення колгоспів і відмовлялися від усупільнення свого майна, могли потрапити до цього злочасного переліку.

Розпливчатість критеріїв, за допомогою яких окреслювалася заможна частина села, була вкрай потрібною для конструкторів колгоспного ладу. Влада могла оголосити “куркулем” кожного більш-менш заможного селянина і розчавити його “силовими органами робітничо-селянської” держави. Ще раз зазначимо, що навіть очевидна бідність не рятувала селянина від розкуркулення, якщо він виступав проти колективізації.

Нещадна економічна політика радянського уряду наприкінці 1920-х рр. руйнувала українське село. Це змушені були визнати й деякі представники місцевого керівництва. Так, в інструктивному листі генерального секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора окружним і районним партійним комітетам від 29 жовтня 1929 р. говорилося наступне: “У ряді місць стали на шлях простої розкладки плану на середняцькі і навіть бідняцькі двори. Це неправильно. В деяких селах на куркульсько-заможну верхівку поклали переважну частину плану (70–80%), роблячи його виконання наперед нереальним. В інших місцях окремі куркульські господарства обкладали кілька разів, свідомо доводячи обкладення до нереальних розмірів з метою спродування майна. Такий підхід послаблює здавання хліба куркульсько-заможною верхівкою, створюючи у всіх враження, що наша основна мета не одержання товарних надлишків хліба у куркуля, а його розкуркулювання за будь-яку ціну” [5, 121].

На початок 1931 р. влада визнала, що принаймні частина тих селян, яких свого часу класифікували як “куркулів”, такими не є. Справді, систематичне використання найманої праці, здача в оренду знярядь праці та коней, власні майстерні траплялися вже вкрай рідко. Тому режиму ставало дедалі важче “викривати куркуля, який маскував свою класову суть”

[15, 134]. Проте, втративши свій колись вигаданий більшовиками статус, селянська родина й надалі залишалася під осудом, несла своє тавро практично до смерті [13, 185].

Варто зазначити, що нерідко навіть особисто чесні сільські активісти не могли розпізнати т. зв. "куркуля", бо не усвідомлювали, що у випадку вдалого продажу продуктів у врожайний рік деякі середняцькі господарства здатні були швидко перетворитися на заможні [16]. Із цього випливала дивна більшовицька логіка: "середняк", надбавши майно, перетворюється на "куркуля", а "куркуль", втративши свою власність, "середняком" не стає! Більш того, загнаний у економічну безвихідь, зубожілий, обібраний владою та заздрисними односельцями колишній господар навек залишався в очах громади "класовим ворогом". Значною мірою це диктувалося тим, що режиму, як це не дивно, потрібні були вороги – живі, втілені, справжні. Однак постійні репресії проти них потрібні були насамперед для залякування всього селянського загалу з метою зробити його слухняною, покірною, а головне безкоштовною робочою силою, об'єктом тотального визиску держави.

З метою досягти "справної цифри" колективізації, восени 1929 р. місцеві органи радянської влади ще більше посилили тиск на заможних селян. Листопадовий (1929 р.) пленум ЦК КП(б)У визнав недостатніми накреслені XV з'їздом партії темпи усупільнення селянських господарств (20% до кінця п'ятирічки) і проголосив безпосередній перехід до суцільної колективізації. Офіційно питання про долю найзаможнішого прошарку селянства на пленумі не розглядалися. Водночас і прибічників допуску "куркулів" у колгоспи на ньому не виявилось. Секретар ЦК КП(б)У С. Косіор, приміром, заявив про те, що "куркуля" не можна й на гарматний постріл підпускати до колгоспу. Учасники зібрання безумовно солідаризувалися з такою думкою і проголосували за "рішучий наступ на куркуля" [5, 124–125]. Проте пленум не роз'яснив, що конкретно варто робити з "куркулями" [17, 162].

До кінця 1929 р. конкретних рішень про долю заможних верств сільського населення на цьому етапі проведення суцільної колективізації прийнято не було. Однак невдовзі, доволі несподівано навіть для більшості членів українського керівництва, у виступі на Всесоюзній конференції аграрників-марксистів (27 грудня 1929 р.) Й. Сталін виголосив нове стратегічне гасло більшовицької партії – перехід від політики обмеження до політики ліквідації куркульства як класу [5, 124]. Щоправда, у деяких регіонах масове розкуркулювання, з ініціативи найбільш агресивних представників місцевих органів влади, відбувалося і в попередній період. Протягом 1929 р. воно поступово поширювалося. З українських сіл "висипалися" все нові "куркульські групи". Проте початок суцільному наступу на "куркуля", на той час офіційно проголошеного, розпочався саме після згаданого виступу вождя.

У другій половині 1929 р. радянська держава ще більше посилила економічний тиск на селянство, а надто на його заможну частину, який і так після запровадження надзвичайних заходів 1928 р. набув нечуваної жорстокості. Цей тиск після фактичного скасування товарних відносин між містом і селом головню йшов по лінії хлібозаготівель. Поступово ставало зрозумілим, що у політиці сталінської групи щодо селянства сили набирає раніше прихований підтекст: швидка суцільна колективізація сільського господарства. Саме на це спрямовувалася гучна демагогічна пропагандистська кампанія щодо "кризи непу", яка мала послужити виправданням для запровадження надзвичайних заходів. З цією метою надзвичайні, тобто за логікою тимчасові, заходи були оформлені в постійне законодавство, яке закріпило нові відносини між містом і селом після офіційної ліквідації ринку.

Отже, соціально-економічне й політичне становище заможного селянства України напередодні проведення суцільної колективізації визначалося не так наслідками нової економічної політики, що само по собі давала сподівання на перспективу більш-менш успішного подальшого соціального та господарського розвитку, як ставленням до хліборобського класу пануючого більшовицького режиму. Маючи достатню потугу проводити ідеологічні експерименти над селом, він не лише зруйнував ці надії, а й ліквідував, часто шляхом репресій і виселення, традиційне селянство, звівши його до одержавлених сільських наймитів.

Література

1. Спецпереселенцы из Западной Сибири. 1930 – весна 1931 г. / Отв. ред.: В.П. Данилов, С.А. Красильников. – Новосибирск: ВО Наука, 1992. – 283 с.
2. Гришко В. Москва сльозам не вірить. – К.: ЮНІВЕРС, 2003. – 246 с.

3. Кульчицький С.В. До оцінки становища в сільському господарстві УСРР у 1931–1933 рр. // Укр. істор. журнал. – 1988. – № 3. – С. 15–27; Шаталіна Є.П. Експропріація селянських господарств в Україні у 1929–1932 рр. // Там само. – 1992. – № 3. – С. 109–123 та ін.
4. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: В 2-х т. – К.: Вид-во політлітератури України, 1976. – Т. 1: 1918–1941. – 1064 с.
5. Історія українського селянства: У 2 т. / Авт.: О.В. Андрощук, В.К. Баран, О.М. Веселова, О.І. Ганжа, Г.П. Герасимова та ін. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 2006. – 656 с.
6. Про план скотозаготівель і про м'ясну торгівлю колгоспів, колгоспників і одноосібних трудящих селян. Постанова РНК і ЦК ВКП(б) 10 травня 1932 р. // Комуніст. – 1932. – 11 травня.
7. Збірник Узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду УСРР за 1925 р. – Харків, 1926. – № 67.
8. Кульчицький С.В. Ціна “великого перелому”. – К.: Вид-во Україна, 1991. – 432 с.
9. Сторінки історії Компартії України: запитання і відповіді / Автори-упорядники: П.Л. Варгадюк, В.К. Василенко, Л.М. Гордієнко та ін. – К.: Либідь, 1990. – 488 с.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 1, спр. 364.
11. Лазуренко В.М. Заможне селянство України в умовах НЕПу. – Черкаси: “Відлуння – Плюс”, 2003. – 160 с.
12. Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. – Москва: Республика: ВС РФ, 1993. – 222 с.
13. Конквест Роберт. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К.: Либідь, 1993. – 384 с.
14. Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления Коммунистической партии и советского правительства. 1927–1935. – Москва: АН СССР, 1957. – 575 с.
15. Гуцин Н.Я. Классовая борьба и ликвидация кулачества как класса в сибирской деревне в 1926–1933 гг. – Новосибирск, 1972. – 289 с.
16. Правда. – 1930. – 21 жовтня.
17. Ивницкий Н.А. Классовая борьба в деревне и ликвидация кулачества как класса (1929–1932 гг.). – Москва: Наука, 1972 – 360 с.

Аннотація. *Фрей Л.В. Положення зажиточного крестьянства України на кануні колективізації.* Вияснено положення українського крестьянства на кануні проведення більшовицьким режимом політики сплошної колективізації. Доказано, що “більшій експеримент” сталінцев над селом ліквідував перспективу його оптимального розвитку. Особливо горькая судьба выпала зажиточным хозяевам, которых не только позбавляли имущества, но и политически преследовали.

Ключевые слова: *социально-экономическое и политическое положение, зажиточное крестьянство, Украина, большевицкий режим, колективізація*

Summary. *Frey L.V. Wealthy Peasantry in Ukraine before Collectivization.* The article investigates the life of Ukrainian peasantry before the policy of general collectivization was introduced by the Bolshevik regime. The “big experiment” with the village carried out by Stalinists is proved to have ruined the prospects of its optimum development. The author highlights the hard lot of wealthy peasants who were not only deprived of their property but also politically persecuted.

Key words: *socio-economic and political situation, wealthy peasantry, Ukraine, the Bolshevik regime, collectivization*

УДК 94(477)“1920”:058

О.О. Лаврут

ГУРТКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВНЗ У 1920-і роки

Окреслено проблему гурткової роботи студентів сільськогосподарських ВНЗ УСРР у 1920-і роки. Доведено, що така діяльність, при належній постановці справи, слугувала не тільки поглибленню навчання, а й сприяла професійному вихованню майбутніх фахівців.

Ключові слова: *студент, гурток, сільськогосподарський ВНЗ, освіта*

Навчально-виховний процес молоді полягає не лише у виконанні академічного навантаження, а й участі у культурно-освітній роботі. Яскравим прикладом цього став період 20-х років минулого століття, коли відбувалися радикальні зміни у суспільно-політичному, економічному, духовному житті. Принагідно зазначимо, що діяльність студентів у гуртках сприяє їхній активності, стимулює до наукового дослідження, самостійної роботи над опануванням пізнавальних завдань шляхом індивідуалізації. Це у свою чергу сприяє оволодінню певного фаху, розширює загальні й поглиблює спеціальні знання.

Теоретичне застосування матеріалу можливе під час вивчення курсів з історії України, педагогіки та спецкурсів. Практичні рекомендації – доцільні під час складання навчальних планів і програм у вищих навчальних закладах, організації вільного часу студентів.